

Oulun Hiukkavaaran keskusalueen arkeologinen tarkastus

Tausta

Arkkitehti SAFA Eini Vasu Oulun teknisen keskuksen asemakaavoituksesta otti yhteyttä Pohjois-Pohjanmaan museoon kysyen mahdollisuutta Hiukkavaaran keskusalueen arkeologiseen tarkastukseen. Museon puolesta alueen tarkasti arkeologi Mika Sarkkinen kesällä 2010.

Tarkastuksen taustalla on Hiukkavaaran keskuksen alkava asemakaavoittaminen, jonka pohjana on vuonna 2008 tehty Hiukkavaaran kaavarunko. Hiukkavaaran keskuksen alueen pinta-ala on noin 280ha.

Alueelta ei tunnettu kiinteitä muinaisjäänneksiä ennen vuonna 2001 tehtyä muinaisjäänneiden inventointia (*Ylimaunu, Timo 2001: (Oulun) Hiukkavaaran suunnittelualueen muinaisjäänneiden kartoitus syksyllä 2001. Oulun yliopisto. Arkeologian laboratorio*). Tuolloin nyt kyseenä olevalta alueelta tavattiin yksi kiinteä muinaisjäänne, Hirsikangas. Vuonna 2006 alueelta tarkastettiin yleisöilmoituksen perusteella kookkaaseen siirtolohkareeseen tehty ajoittamaton maalaus, Sarvikangas.

Alueen yleispiirteet ja havainnot myöhemmästä maankäytöstä

Kesällä 2010 tehdyn alueen tarkastuksen yhteydessä ei tavattu uusia kiinteitä muinaisjäänneksiä. Aiemman maankäytön osalta merkittävintä on alueen käyttö puolustusvoimien harjoitusalueena. Harjoitusten jäljiltä kankailla on lukuisia jälkiä: leiripaikkoja, ampumasuojia ja ajouria. Nämä keskittyvät alueille, joista useimmat olisivat olleet potentiaalisia myös muinaisjäänneiden kannalta. Alueen korkein kangas, kivikkoinen Sarvikangas on lähes joka puolelta ampumasuojien, ns. poteroiden, kirjomaa. Niitä esiintyi myös Sarvikankaan kivikkoisella laella, jonka kivikot ovat voineet kätkeä myös muinaisia kivirakenteita, mutta nyt sellaisia ei muokkauksen kohteeksi joutuneista kivikoista voitu erottaa. Myös Sarvikankaan eteläpuolisilla hiekkakaarroilla oli poteraita. Sarvikankaan länsireunan hiekkakangas on toiminut leiripaikkana ja käytännössä tämäkin alue on kokonaan myllerrettyä.

Etenkin Sarvikankaan länsiosassa on suhteellisen laajoja maa-aineksen ja/tai kivenottoalueita, samoin kankaan laki on vanhaa ottoaluetta. Sarvikankaalla on merkkejä myös rakennuskivien otosta. Ainakin yhdessä kohtaa oli havaittavissa sammaloituneita lohkokiviä liikutellussa kivikossa (noin $p = 7212990$ / $i = 3435010$), olipa ainakin yhdessä siirtolohkareessa lohkomistarkoituksessa tehtyjä porareikiä. Mainittakoon vielä, että suunnitelma-alueen ulkopuolella, heti sen eteläpuolella olevan Kiviharjun pohjoislaidalla oli lähes parikymmentä kookasta maakuoppaa, joissa useimpien pohjalla oli kookkaita kiviä. Ainakin yhden kuopan pohjalla olleissa lohkarissa oli näkyvissä lohkomisporauksen jäljet. Kyseessä ovat kivenhankintapaikat, jotka selittynevät läheisen kaupungin rakennuskivitarpeella.

Sarvikankaalla on ollut myös Struven ketjun piste, joka on ollut merkintä kivessä. Struven ketjun pisteiden inventoinnissa (*Pekka Tätilä: Pisteiden inventointi maailmanperintökohteita valittaessa ja ketjun hoitotöiden yhteydessä, Maanmittauslaitoksen julkaisemattomat työaineistot 2002–2009*) Sarvikankaan pisteen on todettu tuhoutuneen. Sarvikankaan korkeimmalla kohdalla sijaitseva piste ei ole osa UNESCO:n maailmanperintökohdetta, johon Suomesta on valittu kuusi pistettä. Suomessa pisteitä on 83.

lehti 04-2011

Alueen muinaisjäännökset ja niiden huomioiminen kaavoituksessa

Ennestään tunnetut kohteet tarkastettiin ja niiden todettiin paitsi olevan ennallaan myös vastaavan aiemmin tehtyjä määräytyksiä. Kohteiden tarkastuskertomukset ovat jäljempänä. Niihin liittyy myös peruskartta/Museokartta, jossa kohteet merkitty. Kartalla on syytä huomata, että Sarvikankaan siirtolohkareessa olevan maalauksen sijainti on korjattu manuaalisesti uuden määrityksen mukaiseksi.

Hirsikankaan kohde ilmeisesti on suhteellisen pienialainen, vaikkakin on huomattava, että tämäntyyppiset muinaisjäännökset ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden laajuutta ei inventointi- tai tarkastustutkimuksen yhteydessä tehtävien koekuoppien perusteella ole mahdollista tarkasti määrittää. Näin etenkin, jos kohde Hirsikankaan kohteen tapaan ei maastollisesti rajaudu selvästi. Kyseinen muinaisjäännös on otettava kaavassa asianmukaisesti huomioon. Mikäli kohde sijaitsee alueella, johon ollaan suunnittelemassa rakentamista, kuten Hiukkavarun kaavarungon perusteella näyttäisi olevan, on huomattava, että luonteeltaan ja laadultaan kohde on nähdäkseni sellainen, että alue on voi vapautua muuhun käyttöön riittävien kaivaustutkimusten jälkeen. Päätöksen tästä luonnollisesti tekee muinaisjäännöksistä vastaava viranomainen eli Museovirasto. Jos tutkimustarvetta esiintyy, on syytä olla yhteydessä Museoviraston arkeologian osastoon mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. On myös huomattava, että Museovirasto voi myöntää tutkimusluvan esimerkiksi paikalliselle yliopistolle.

Sarvikankaan maalauskuva on siirtolohkareessa, joten sitä ei ole mahdollista vastaavalla tavalla tutkia. Vaikka kohteen luonne on toistaiseksi avoin ja vaikka kohde on lähemmin ajoittamatta, on kyseessä muinaisjäännös, joka on otettava kaavassa asianmukaisesti huomioon. Ainakaan Hiukkavarun kaavarungossa alueelle ei näyttäisi kohdistuvan rakennuspainetta.

Sturven ketjun piste Sarvikankaan korkeimmalla kohdalla on todettu tuhoutuneeksi, joten sillä ei käytännössä ole vaikutusta kaavoitukseen. Toisaalta laajaan kokonaisuuteen kuuluvan pisteen sijaintipaikalla voidaan katsoa olevan ainakin historiallista merkitystä, joten kohteen mainitseminen kaavaselostuksessa on suotavaa.

Oulussa 4.8.2010



Mika Sarkkinen
Arkeologi
Pohjois-Pohjanmaan museo

OULU

Kohteen nimi:	Hirsikangas
MJ-rekisteritunnus:	564010056
Määrittely:	Keittokuoppa, asuinpaikkakuoppia 2 kpl.
Peruskartta:	3422 06 OULUJOKI
Koordinaatit:	p = 7212872, i = 3434014, z = 26

Vuoden 2001 inventoinnin aikana löydetty kohde tarkastettiin Hiukkavaaran keskuksen alueen arkeologisen tarkastuksen yhteydessä.

Kohde sijaitsee Oulun tuomiokirkosta noin 6 km itään ja Oulujoen kirkosta noin 1,5 km itään Oulujoen kirkkokankaan kohdalla Vaalantiestä erkanevan Valkiaisjärventien eteläpuolellisella kankaalla. Valkiaisjärventie leikkaa Hirsikankaan pohjoisosaa. Pian tien ylittävän voimalinjan itäpuolella on parkkipaikka ja moottorikelkkareittien opastustaulu. Paikalta lähtee kelkkareitiltä erkaneva, sitä vanhempi polku, joka kulkee aluksi kaakkoon pitkin kangasta ja kääntyy itään ylittäen pienen kankaiden välisen kostean notkelman. Notkelman jälkeen nouseaan kankaalle, jonka jokseenkin tasaisen lakitasanteen länsi-/luoteiskulmalla kohde sijaitsee. Aivan polun vierellä, sen pohjoispuolella on halkaisijaltaan noin 2 metriä oleva keittokuoppa. Sen länsipuolella vain noin metrin puolentoista päässä on aiemman inventoinnin yhteydessä asuinpaikkakuopaksi tulkittu kuoppa. Näiden kuoppien syvyys on noin 30 cm. Kuvatuista kuopista vain pari metriä pohjoiseen on koillis-lounas-suuntainen noin 2 metriä pitkä ja runsaan metrin levyinen kuoppa, jolla on syvyyttä puolisen metriä. Tämän ja polun välissä on kaksi kuvatuista kuopista selvästi erottuvaa modernia pientä kuoppaa. Vastaavia puolustusvoimain harjoitusten yhteydessä syntyneitä kuoppia on lisää idempänä. Kohteen itäpuolella polku tekee pienen mutkan pohjoiseen kookkaan maakiven kohdalla.

Tarkastuksen aikana kohteen todettiin vastaavan aiempaa määrittelyä. Alueelle tehtiin neljä koekuoppaa, mutta näistä ei tehty asuinpaikasta kertovia esinelöytöjä, eikä kuoppiin liittyvän asuinpaikkapinnan laajuutta pystytty koekuopin lähemmin määrittämään. Aivan keittokuopan ja sen länsipuolisen kuopan viereen, niiden länsipuolelle tehdyssä kuopassa tavattiin kuitenkin palaneen kiven sirpaleita ja hieman hiiltä, jotka edelleen paitsi vahvistavat kohteen tulkintaa myös osoittavat niiden vierellä olevan jälkiä muinaistoiminnasta. Maastollisesti kohde ei ole selvästi rajattavissa ilman asianmukaista koekaivausta. Yleiskuvaksi jäi, että kyseessä kuitenkin on jokseenkin pienialainen asuinpaikka keitto- ja muine kuoppineen.

Kohde tarkastettu 23.6.2010.

Aiemmat tutkimukset: Inv. 2001 T. Ylimaunu

Kartat: Peruskarttaote 3422 06 OULUJOKI/ Museokartta / Kohde 1

OULU

Kohteen nimi:	Sarvikangas
MJ-rekisteritunnus:	1000006061
Määrittely:	Maalattu kuvio siirtolohkareessa / Kalliomaalaus(?) / ajoittamaton
Peruskartta:	3422 06 OULUJOKI
Koordinaatit:	p = 7213 001, i = 3434 869, z = 37,5 (MJ-rekisteri) p = 7213 015, i = 3434 902, z = 37,5 (gps-mittaus 23.6.2010)

Vuonna 2006 tarkastetulla kohteella käytiin nyt uudelleen Hiukkavaaran keskuksen alueen arkeologisen tarkastuksen yhteydessä.

Kohde sijaitsee Oulun tuomiokirkosta noin 7 km itään ja Oulujoen kirkosta noin 2,5 km itään Nilesjärvestä noin 1,5 km länteen olevan Sarvikankaan länsiosassa. Sarvikangas on kivikkoinen moreenikangas, jolla on pituutta itä-länsisuunnassa noin kilometri ja leveyttä puolisen kilometriä. Kankaan luoteisosan halkaisee Oulujoelta Vaalantieltä erkaneva Valkiaisjärventie. Kankaan länsiosassa tien varrella on useita vanhoja soranotto-/läjitysalueita. Tien eteläpuolisten läjitysalueiden itä-/kaakkoispuolella, puolensataa metriä sorakuoppien/läjitysalueiden kaakkoisreunaa viistävältä polulta, erottuu kivikkoisella kankaalla pari muita kookkaampaa siirtolohkareta. Maalaus on näistä lohkarista eteläisemmässä, sen kohti luodetta eli polkua olevassa tasaisessa, hieman sisään viistossa. Kauempana etelässä on vielä kolmas lohkar, jonka kyljessä on ainakin kolme porareikää merkinä kerrallisesta kivenotosta.

Maalaus on alaltaan n. 2,5 x 3,5 metrisessä siirtolohkareessa, jolla on korkeutta n. 2,5 metriä. Lohkareen luoteissyrrä on alas sisään viisto niin, että syrjän keskellä on n. 110 cm leveä ja 150 cm korkea jäkälättömänä säilynyt punertava ja jokseenkin tasainen pinta. Kiven muut syrjät ja päällystä ovat harmaita ja jäkälöityneitä. Punertavassa pinnassa on muutamia harmaata kiviainesta olevia luontaisia pieniä laikkuja. Ympäristö on hyvin kivikkoista mäntymetsää.

Lohkareen jäkälättömässä pinnassa on punaisella ja mustalla värillä maalattua kuviota. Yhteensä kuviodien korkeus on noin 60 cm ja leveys noin 40 cm. Selvästi erottuvan kuvion korkeus on n. 40 cm ja leveys n. 20 cm. Erikoista kuviossa on, että se koostuu pääosin mustista viivoista. Punaista on ainoastaan kuvion yläosassa olevan ”liekkimäisen” kuvaosan keskellä. Tämän alareunan tasalta kiven pinnan halkaisee loivasti oikealle laskeva halkeama, jonka vierellä kulkee luontainen punertava juova.

Tässä vaiheessa kyseessä on tarkemmin ajoittamaton kuvio siirtolohkareessa. Kohteen laadun selvittäminen vaatii tarkempia jatkoselvityksiä. Nyt tehdyn käynnin yhteydessä kohteelle mitattu sijainti poikkeaa hieman aiemmasta osuen lähemmäs peruskartalle merkittyä siirtolohkareta.

Kohde tarkastettu 23.6.2010.

Aiemmat tutkimukset: Tark. 2006 M. Sarkkinen

Kartat: Peruskarttaote 3422 06 OULUJOKI/ Museokartta / Kohde 2
HUOM. Kohteen sijainti korjattu oheiseen karttaliitteeseen

OULU

Kohteen nimi:	Sarvikangas /Struven piste
MJ-rekisteritunnus:	1000016455
Määrittely:	Hakkausmerkintä, tuhoutunut
Peruskartta:	3422 06 OULUJOKI
Koordinaatit:	p = 7213005, i = 3435135, z = 45 (MJ-rekisteri)

Struven ketjuun kuuluva piste on todettu tuhoutuneeksi ketjun pisteiden inventoinnin aikana vuonna 2009.

Piste on sijainnut Oulun tuomiokirkosta noin 7 km itään ja Oulujoen kirkosta noin 2,5 km itään Nilesjärvestä noin 1,5 km länteen olevan Sarvikankaan korkeimmalla kohdalla. Struven ketjun piste on ollut kiveen hakattu merkintä.

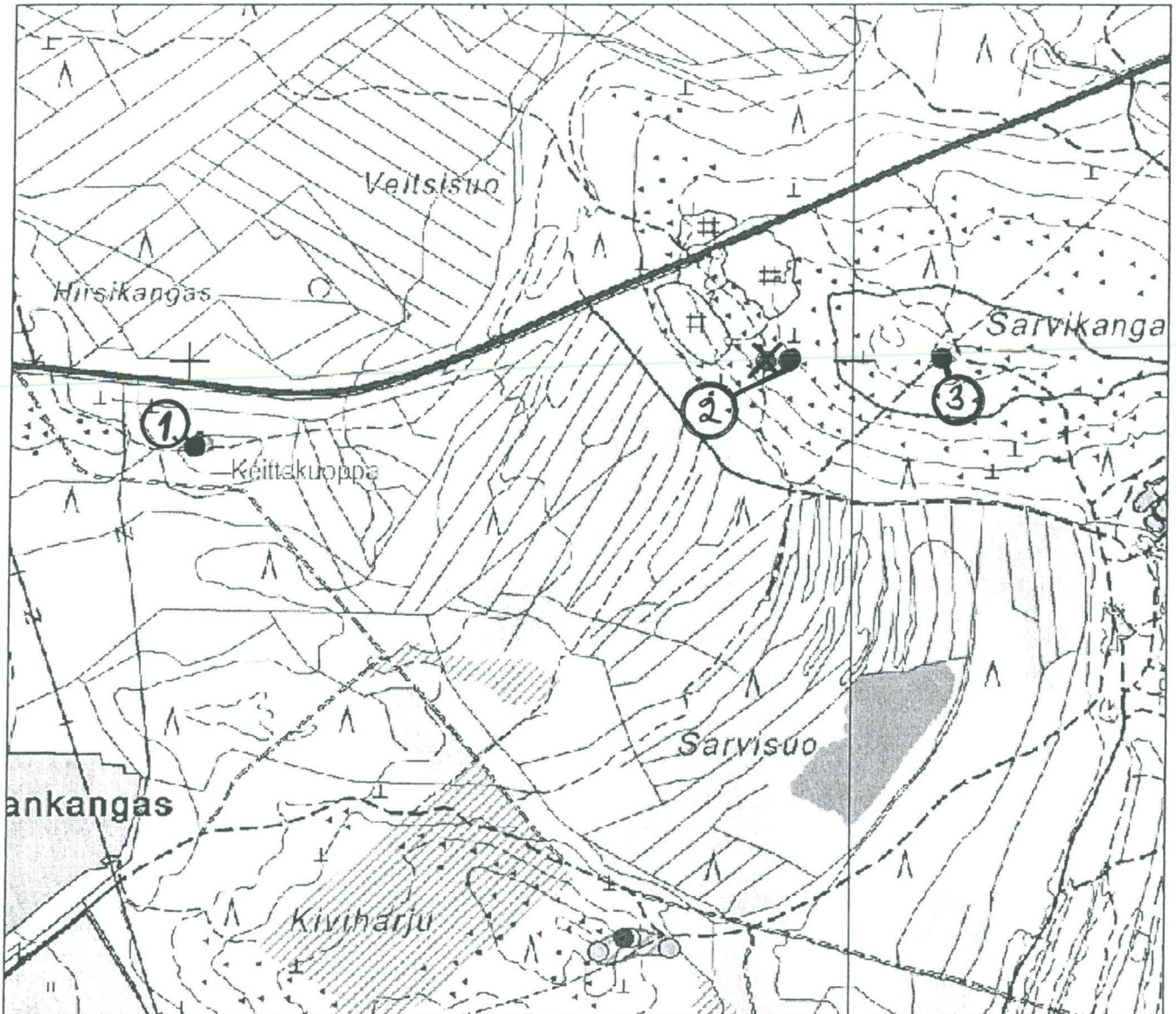
Struven ketju on Pohjoiselta jäämereltä Mustallemerelle kulkeva kolmioketju, joka kulkee lähellä 26 pituuspiiriä. Maapallon koon ja muodon selvittämiseksi vuosina 1816–1855 rakennetun astemittausketjun kokonaispituus on noin 2820 km ja siinä on kaikkiaan 265 pistettä kymmenen nykyisen maan alueella. Suomessa pisteitä on 83, joista kuusi on valittu UNESCO:n maailmanperintölistalle. Pisteet on yleensä merkitty kiviin tai kallioon yhdellä tai kahdella poranreiällä. Tornioista pohjoiseen merkinä on käytetty ristiä. Muutamalle pisteelle ei ole tehty pysyvää merkintää. Suuri osa Suomen alueella olevista pisteistä ja niiden ympäristöstä on säilynyt aste-mittauksen päivistä.

Tuhoutunut kohde, ei tarkastettu 2010

Aiemmat tutkimukset: Inv. 2009 P.Tätilä

Kartat: Peruskarttaote 3422 06 OULUJOKI/ Museokartta / Kohde 3

Hiukkavaaran keskuksen alue



MK: 1:10 000

Taustakartan copyright Maanmittauslaitos 2008.
Aineiston kopiointi ilman Maanmittauslaitoksen lupaa on kielletty.

Rakennusperintörekisteri

- Rakennukset (pisteet)
- ▨ Rakennuskohteet (alueet)

Vedenalaislöytöjen rekisteri

- ◆ Muinaisjäännökset
- ◆ Muut vedenalaiskohteet

Muinaisjäännösrekisteri

- Muinaisjäännökset (pisteet)
- Alakohteet
- Irtolöytö
- Luonnonmuodostuma
- Mahdollinen muinaisjäännös
- ▨ Kiinteät muinaisjäännökset (alueet)

Muinaisjäännösten hoitorekisteri

- ▲ Mj-hoitorekisteri kohteet

RKY1993

- RKY1993 (pisteet)
- RKY1993 (viivat)
- ▨ RKY1993 (alueet)

RKY2000

- RKY2000 (pisteet)
- RKY2000 (viivat)
- ▨ RKY2000 (alueet)

Maaailmanperintökohteet

- Mp-kohteet (pisteet)
- ▨ Mp-kohteet (alueet)
- Kuntarajat
- Kuntarajat